

În septembrie 1867, la Alba Iulia, în ruinele Palatului principelui Transilvaniei — colțul de sud-vest al castrului legiunii a XIII-a Gemina (fig. 1) —, astăzi reședința Episcopiei romano-catolice (fig. 1)¹, a fost descoperit, într-un vas cu capac, un tezaur monetar roman². Din lotul de 700 de monete au fost recuperate și cercetate 612 piese, dintre care 610 denari imperiali și două drahme.

De studierea acestui tezaur s-a ocupat H. Finály³. El a precizat locul, condițiile de descoperire, numărul total de monete, precum și cel al pieselor recuperate. De asemenea a întocmit catalogul tezaurului, descriind fiecare tip de monedă. Folosind ca determinant ediția întâia a lucrării lui H. Cohen, H. Finály a reușit determinarea a 598 de piese din cele 612. Aflat la acea dată la începutul carierei

sale de cercetător, H. Finály nu a dat o interpretare tezaurului. Totuși, faptul că studiul său a fost publicat în limba latină a reprezentat un mare avantaj, atât pentru cărturarilor epocii, cât și pentru generațiile următoare de specialiști.

Din nefericire tezaurul s-a pierdut. Foarte probabil, chiar dacă tezaurul a intrat într-o colecție muzeală, „moda“ epocii de a „sparge“ unitatea intrinsecă a lui prin expunerea monetelor pe emitenți, alături de alte piese similare străine, face ca identificarea pieselor din acest tezaur să ne fie imposibilă.

În anii următori, acest tezaur nu a stârnit prea mult interesul cercetătorilor. L-a menționat întâi B. Mitrea⁴, apoi D. Protase, care îl enumeră în statistica tezaurilor romane din Dacia romană⁵. Juditha Winkler îl cuprinde în studiul *Circulația monetară la Apulum*, însă face o atribuire greșită a pieselor pe emitenți⁶, Al. Popa doar îl amintește⁷, dar M. Macrea îl pomenește printre tezaurele îngropate, după opinia sa, datorită tulburărilor din provincie, prilejuite de noile lupte cu barbarii după 180 p. Ch.⁸

* Îmi exprim gratitudinea pentru dl. Radu Ardevan care mi-a coordonat lucrarea.

¹ Mulțumesc și pe această cale domnilor prof. univ. dr. Ioan Piso și cercet. pr. dr. Adrian Rusu, pentru amabilitatea cu care mi-au pus la dispoziție planurile referitoare la castrul legiunii a XIII-a Gemina și cel al cetății de tip Vauban de la Alba Iulia.

² Este vorba de primul tezaur din seria celor patru descoperite la Apulum. Un al doilea tezaur, ieșit la iveală înainte de 1960, conține circa 160 de piese, recuperate fiind 115, de la Septimius Severus — Gallienus (J. Winkler, în *ActaMN*, II, 1965, p. 232—233). Al treilea tezaur, găsit în 1907, conține 235 de bucăți, din care au fost determinate 224; Septimius Severus — Aurelianus (M. Macrea, în *AISC*, III, p. 286; J. Winkler, în *ActaMN*, II, 1965, p. 233). Al patrulea tezaur, descoperit în 1963, conține 1209 de piese: Septimius Severus-Gallienus (V. Pavel, în *Apulum*, IV, 1976, p. 73—97; *Dacia*, XXI, 1977, p. 377).

³ H. Finály, în *Erdelyi Múzeum-Egylet Evkönyve*, IV, 1872, p. 24—40.

⁴ B. Mitrea, *Le monete urliche e coloniali de l'Impero romano trovate in Dacia*, extras din *Atti del V Congresso nazionale di studi romani*, XVIII, Roma, 1940, p. 3.

⁵ D. Protase, *Les trésors monétaires de la Dacie romaine. Leur signification sociale-économique et ethno-politique*, extras din *Atti del congresso internazionale di numismatica 1961*, II, Roma, 1965, vezi planșa.

⁶ J. Winkler, în *ActaMN*, II, Cluj, 1965, p. 231.

⁷ Al. Popa, *Orașul roman Apulum*, în *Alba Iulia 2000*, Alba Iulia, 1975, p. 74—76.

⁸ M. Macrea, *Viața în Dacia Romană*, București, 1969, p. 76—77.

Considerăm că — la peste un secol de la descoperire și în condițiile apariției unor noi determinatoare — se impune restudierea tezaurului, conform posibilităților actuale. În momentul de față cel mai accesibil determinant este *The Roman Imperial Coinage* (vom folosi în continuare prescurtarea RIC)⁹.

La restudierea tezaurului am plecat de la reverificarea determinării lui H. Finály, cu edițiile întâia și a doua ale lucrării lui H. Cohen, iar apoi am apelat la RIC. Faptul că am utilizat RIC-ul ne-a permis să determinăm toate cele 612 monete. Am alcătuit, totodată, un nou catalog al tezaurului (anexa 1). Lucrul cel mai important al restudierii tezaurului a fost faptul că prin folosirea acestui modern determinant am putut stabili corect emitenții monetelor (H. Finály grupase piesele după metoda lui H. Cohen) — anexa 2.

Pentru a ilustra compoziția tezaurului am întocmit următoarele tabele: distribuția monetelor pe emitenți (anexa 3), distribuția monetelor pe emitenții principali cu coeficientul intrării de monedă pe an și procentajul acestui coeficient (anexa 4), precum și reprezentări grafice: histograma tezaurului (fig. 2), curbele grafice atât pentru compoziția efectivă a tezaurului cât și pentru coeficientul intrării de monedă pe an (fig. 3).

Pe baza acestor date și reprezentări grafice putem afirma că este vorba de un tezaur mijlociu ca volum (în Dacia tezaure mari sunt considerate cele cu peste 1000 de piese). Ca tip de acumulare, putem afirma că este o acumulare relativ rapidă, de două generații, începută sub Traian și continuată mai lent sub împărații următori, pentru a se termina în timpul lui Commodus, ultima monedă datând din anul 185 p. Ch.

După valoarea (denari și drahme) și locul de descoperire — în interiorul fostului castru — persoana căreia i-a aparținut tezaurul trebuie să fi avut legătură cu mediul militar, posibil cineva din administrația castrului apulens, mai ales

că municipiul septimian nu se întemeia-se încă.

După ultima monedă, acest tezaur pare să fi fost îngropat, — așa cum am afirmat mai sus — nu mult după anul 185 p. Ch. Pentru interpretarea tezaurului, am căutat analogii cu alte tezaure îngropate sub Commodus, eliminându-le pe cele descoperite pe teritoriul României, dar în afara provinciei Dacia. Astfel, au rămas în considerare tezaurele de la Butăiești (jud. Mehedinți), Drăghiceni I (jud. Olt), Dumbrăvioara (jud. Mureș), Poiana Sărată (jud. Covasna), la care am mai adăugat pe cel de la Lujerdiu (jud. Cluj), care cuprinde și o monedă de la Septimius Severus. Tezaurul de la Alba Iulia nefiind integral recuperat (612 piese din 700), este posibil, teoretic, ca între monetele nerecuperate să se fi aflat și altele mai târzii decât domnia lui Commodus. Dar este un lucru cunoscut că un lot de monedă este reprezentativ pentru compoziția întregului tezaur, așa cum afirmă, de altfel, B. Mitrea¹⁰. Pentru mai multă siguranță, am calculat procentajul coeficienților intrării de monedă pe an pentru tezaurele Apulum I și Lujerdiu. În urma comparării datelor s-a observat că nu există similitudini între cele două tezaure. Deci, tezaurul Apulum I a fost îngropat în timpul lui Commodus și nu mai târziu.

În ceea ce privește tezaurele din Dacia îngropate în vremea acestui împărat (Drăghiceni I, Butăiești, Dumbrăvioara, Poiana Sărată), procentajul coeficienților nu prezintă asemănări (anexa 5). Mai mult, tezaurul de la Butăiești a fost îngropat puțin după 180 p. Ch., iar despre cel de la Drăghiceni I nu se specifică când se datează ultima monedă de la Commodus¹¹, dar acest tezaur este reluat de C. Preda în studiul domniei sale despre tezaurele îngropate sub Marcus Aurelius și Commodus, ascunderea lui fiind pusă pe seama războaielor marcomanice¹². Deci, este posibil ca și tezaurul Drăghiceni I să se încheie tot la începutul domniei lui Commodus. În ceea ce privește tezaurul de la Dumbrăvioara¹³, lotul se oprește la

⁹ Un exemplar din acest determinant modern se află la Biblioteca Institutului de Arheologie și Istoria Artei din Cluj. Exemplare din celelalte determinatoare moderne se găsesc la Institutul de Arheologie din București.

¹⁰ B. Mitrea, în *SCIV*, IV, 1953, 3, p. 614.

¹¹ Șt. Chițu, în *RevMuz*, VIII, 1971, nr. 3, p. 261.

¹² Preda, în *SCN*, IX, 1989, p. 29—36.

¹³ C. Goos, în *AVSL*, IX, 1870, p. 52—63.

anul 183 p. Ch., dar recuperarea lui fiind parțială, s-ar putea ca încadrarea lui cronologică să ajungă într-o perioadă mai largă a domniei lui Commodus. Ar fi posibil, deci, să fie contemporan cu tezaurul Apulum I. Pe baza monetei celei mai recente, tezaurul de la Poiana Sărată¹⁴ este îngropat după 192 p. Ch.¹⁵, astfel că nu poate avea aceeași datare cu tezaurul Apulum I. Mai mult, locul de descoperire al tezaurului este situat pe frontieră, dar în afara provinciei, pe un drum circulat.

Putem astfel afirma că tezaurele îngropate în provincia Dacia sub Commodus sunt puține, ele nu se grupează geografic, au modalități de alcătuire diferite, ultimele monete din cadrul lor au datări diverse, astfel că ele nu formează un orizont de tezaure.

Privitor la cauza îngropării tezaurului Apulum I ne-am putea gândi, ipotetic, la vreun eveniment politic al perioadei respective. Este cunoscut faptul că *Historia Augusta* amintește situația creată în timpul lui Commodus, când provinciile Britannia, Germania și Dacia nu-i recunosc autoritatea (*imperium eius recusantibus provincialibus*), tulburările fiind potolite cu ajutorul generalilor săi, Clodius Albinus și Pescenius Niger (*quae omnia ista per duces sedata sunt*¹⁶). Dar aceste „răzvrăti” au loc chiar la începutul domniei lui Commodus, iar tezaurul este îngropat după 185 p. Ch.

Alt eveniment ce ar fi putut determina îngroparea tezaurului este procesul lui Caius Arrius Antoninus — fost guvernator al Daciei —, care are loc în 188/189 p. Ch.¹⁷. Dar acest personaj îndeplinea funcția de *legatus Augusti pro praetore consularis III Daciarum* în (?) 175—177 p. Ch.¹⁸, astfel este greu de presupus că, la data condamnării lui Caius Arrius Antoninus, cineva din administrația militară a castrului de la Apulum ar fi avut de suferit.

Eliminând cele două posibile cauze ale ascunderii tezaurului, nu putem emite de-

cât ipoteza că îngroparea lui a avut, probabil, un motiv personal.

ANEXA 1. Catalogul monetelor din tezaurul monetar

Apulum I

ROMA. Denari

	Nero	
1.	RIC I, 52 (54—68 p. Ch.)	1
2.	RIC I, 56 „	1

Galba

3.	RIC I, 4, 1 a (68—69 p. Ch.)	1
4.	RIC I, 22 „	1

Otho

5.	RIC I, 3, 1 (69 p. Ch.)	1
----	-------------------------	---

Vespasianus

6.	RIC II, 40 (72—73 p. Ch.)	1
7.	RIC II, 42 „	1
8.	RIC II, 52 „	1
9—13.	RIC II, 65 „	5
14—15.	RIC II, 67 (73 p. Ch.)	2
16—21.	RIC II, 75 (74 p. Ch.)	6
22—25.	RIC II, 77 „	4
26.	RIC II, 83 „	1
27.	RIC II, 84 „	1
28—33.	RIC II, 90 (75 p. Ch.)	6
34.	RIC II, 96 (76 p. Ch.)	1
35.	RIC II, 99 b (76 p. Ch.). Desigur că, în loc de COS III (care nu există în RIC la acest tip), va fi fost un COS VII deteriorat.	1
36—37.	RIC II, 103 (77—78 p. Ch.)	2
38.	RIC II, 104 „	1
39.	RIC II, 107 „	1
40.	RIC II, 109 (78 p. Ch.)	1
41.	RIC II, 110 „	1
42.	RIC II, 117 (79 p. Ch.)	1
43.	RIC II, 119 „	1
44.	RIC II, 120 „	1
45—47.	RIC II, 124 (75—79 p. Ch.)	3
48.	RIC II, 132 (79 p. Ch.)	1

Vespasianus : Titus (caesar)

49.	RIC II, 172 (74 p. Ch.)	1
50.	RIC II, 195 (77—78 p. Ch.)	1
51.	RIC II, 218 (78—79 p. Ch.)	1

Vespasianus : Domitianus (caesar)

52.	RIC II, 232 (73 p. Ch.). Var. Rv.: acvilă în loc de cap uman	1
53—55.	RIC II, 238 (76 p. Ch.)	3
56.	RIC II, 248 (69—79 p. Ch.)	1

Titus

57.	RIC II, 10 (79 p. Ch.). Var. Rv.: lipsă PP	1
-----	--	---

¹⁴ C. Goos, in *AEM*, I, 1877, p. 125.

¹⁵ RIC III, p. 393, nr. 239.

¹⁶ *SHA, Vita Commodi*, 13, 5.

¹⁷ I. Piso, *Fasti provinciae Daciae*, teză de doctorat, ms., Cluj, 1983, p. 86.

¹⁸ Idem, *op. cit.*, p. 80.

58.	RIC II, 12 (79 p. Ch.)	1	131—132.	RIC II, 101	2
59.	RIC II, 23 (80 p. Ch.)	1	133.	RIC II, 109 (104—110 p. Ch.)	1
60.	RIC II, 24	1	134—135.	RIC II, 115	2
61.	RIC II, 31 (79—80 p. Ch.)	1	136—138.	RIC II, 116 (103—111 p. Ch.)	3
	Titus : Domitianus (caesar)		139—142.	RIC II, 118	4
62.	RIC II, 41 (80 p. Ch.)	1	143—148.	RIC II, 119	6
63.	RIC II, 43	1	149—150.	RIC II, 121	2
64.	RIC II, 47	1	151—155.	RIC II, 122	5
	Titus : Iulia		156—159.	RIC II, 126	4
65.	RIC II, 56 (79—81 p. Ch.)	1	160—165.	RIC II, 127	6
	Titus : Divus Vespasianus		166—178.	RIC II, 128	13
66.	RIC II, 63 (80—81 p. Ch.)	1	179—180.	RIC II, 128 (103—111 p. Ch.). Pro-	
	Domitianus			bababil că pe Rv. cununa de lauri va	
67.	RIC II, 27 (82 p. Ch.)	1		fi fost parțial deteriorată, așa că	
68.	RIC II, 91 (87 p. Ch.)	1		primul editor a marcat un buchet	12
69—71.	RIC II, 94	3	181—184.	RIC II, 129 (103—111 p. Ch.)	4
72.	RIC II, 108	1	185.	RIC II, 130	1
73—75.	RIC II, 138	3	186.	RIC II, 139	1
76—77.	RIC II, 139 (88—89 p. Ch.)	2	187—190.	RIC II, 142	4
78.	RIC II, 140	1	191—194.	RIC II, 147	4
79.	RIC II, 144 (89 p. Ch.)	1	195.	RIC II, 151	1
80—81.	RIC II, 145	2	196—198.	RIC II, 154	3
82.	RIC II, 148 (90 p. Ch.)	1	199.	RIC II, 159	1
83.	RIC II, 149	1	200—202.	RIC II, 161	3
84.	RIC II, 154 (90—91 p. Ch.)	1	203.	RIC II, 171 (103—111 p. Ch.), Var.	
85—86.	RIC II, 155 (91—91 p. Ch.). Var.	2		Rv. : haina ridicată în loc de cornul	
87.	RIC II, 167 (92 p. Ch.)	1		abundenței	1
88.	RIC II, 173	1	204.	RIC II, 171 (103—111 p. Ch.)	1
89.	RIC II, 174 (92—93 p. Ch.). Var.	1	205—208.	RIC II, 174	4
	Av. : TRP X	1	209.	RIC II, 177	1
90.	RIC II, 176 (93 p. Ch.)	1	210.	RIC II, 183	1
91.	RIC II, 177	1	211—213.	RIC II, 187	3
92.	RIC II, 186 (94 p. Ch.)	1	214.	RIC II, 193	1
93—94.	RIC II, 193 (95 p. Ch.)	2	215.	RIC II, 225—227	1
	Nerva		216.	RIC II, 234 (111 p. Ch.)	1
95.	RIC II, 24 (96 p. Ch.)	1	217.	RIC II, 236	1
96.	RIC II, 26 (97 p. Ch.)	1	218.	RIC II, 243 (112—117 p. Ch.)	1
97.	RIC II, 43 (98 p. Ch.)	1	219.	RIC II, 245	1
	Traianus		220—223.	RIC II, 252	4
98.	RIC II, 1 (98 p. Ch.)	1	224.	RIC II, 259	1
99.	RIC II, 2	1	225.	RIC II, 266	1
100.	RIC II, 11 (98 p. Ch.)	1	226—227.	RIC II, 269	2
101—104.	RIC II, 12	4	228—231.	RIC II, 271	4
105.	RIC II, 17	1	232—234.	RIC II, 275	3
106.	RIC II, 21	1	235.	RIC II, 288	1
107.	RIC II, 22	1	236—237.	RIC II, 291	2
108.	RIC II, 33 (100 p. Ch.)	1	238—239.	RIC II, 292	2
109.	RIC II, 38	1	240.	RIC II, 294 (112—117 p. Ch.)	1
110.	RIC II, 40	1	241—242.	RIC II, 298 (114—117 p. Ch.)	2
111.	RIC II, 41	1	243.	RIC II, 303	1
112—113.	RIC II, 49 (101—102 p. Ch.)	2	244.	RIC II, 317 (116—117 p. Ch.)	1
114.	RIC II, 52	1	245—246.	RIC II, 318	2
115.	RIC II, 56	1	247—250.	RIC II, 332	4
116—117.	RIC II, 58	2	251—254.	RIC II, 334	4
118.	RIC II, 59	1	255—257.	RIC II, 337	3
119—123.	RIC II, 60	5	258.	RIC II, 340	1
124—125.	RIC II, 51 (103—111 p. Ch.)	2	259—260.	RIC II, 343	2
126—129.	RIC II, 98 (105 p. Ch.)	4	261—262.	RIC II, 345	2
130.	RIC II, 99	1	263—264.	RIC II, 347	2
			265.	RIC II, 353	1
			266.	RIC II, 356	1
			267—269.	RIC II, 362	3
			270.	RIC II, 364	1
			271—272.	RIC II, 369	2
			Hadrianus		
			273—274.	RIC II, 4 c (117 p. Ch.)	2

275.	RIC II, 8	1	378.	RIC II, 230 (134—138 p. Ch.)	1
276.	RIC II, 12	1	379.	RIC II, 241	1
277.	RIC II, 21	1	380.	RIC II, 247	1
278.	RIC II, 42 (118 p. Ch.)	1	381—382.	RIC II, 256	2
279—282.	RIC II, 44	4	383.	RIC II, 266	1
283.	RIC II, 49	1	384.	RIC II, 267	1
284—285.	RIC II, 67 (119—122 p. Ch.)	2	385.	RIC II, 282	1
286.	RIC II, 75	1	386.	RIC II, 297	1
287—290.	RIC II, 77	4	387.	RIC II, 299 a	1
291.	RIC II, 78	1	388.	RIC II, 307 (134—138 p. Ch.)	1
292—293.	RIC II, 80	2	389.	RIC II, 325	1
294.	RIC II, 81 (119—122 p. Ch.)	1	390.	RIC II, 343	1
295.	RIC II, 82	1	391.	RIC II, 360 c	1
296—297.	RIC II, 83	2	392.	RIC II, 360 d	1
298—300.	RIC II, 86	3			
301.	RIC II, 87	1	Hadrianus : Sabina		
302.	RIC II, 88	1			
303—304.	RIC II, 94	2	393.	RIC II, 396 (117—138 p. Ch.)	1
305.	RIC II, 95	1	394—397.	RIC II, p. 387, nr. 398 (117—138 p. Ch.)	4
306—307.	RIC II, 96	2			
308—309.	RIC II, 97	2	Hadrianus : T. Aelius Antoninus (caesar)		
310.	RIC II, 98	1			
311.	RIC II, 100	1	398.	RIC II, 449 (25 febr. — 10 iul. 138 p. Ch.)	1
312—313.	RIC II, 101	2			
314.	RIC II, 110	1	Antoninus Pius		
315.	RIC II, 113	1			
316.	RIC II, 116	1	399.	RIC III, 1 a (după 10 iulie 138 p. Ch.)	1
317—318.	RIC II, 118	2			
319.	RIC II, 119	1	400.	RIC III, 11 a (139 p. Ch.)	1
320—321.	RIC II, 127	2	401.	RIC III, 26 a	1
322—323.	RIC II, 127	2	402—403.	RIC III, 49 b	2
324.	RIC II, 128	1	404.	RIC III, 58 a	1
325—328.	RIC II, 137 a	4	405.	RIC III, 61 c (140—143 p. Ch.)	1
329—330.	RIC II, 137 b	2	406—407.	RIC III, 64 c	2
331.	RIC II, 139	1	408.	RIC III, 80 c	1
332.	RIC II, 148 (125—128 p. Ch.)	1	409.	RIC III, 100 c	1
333.	RIC II, 149	1	410.	RIC III, 102 c	1
334.	RIC II, 152	1	411.	RIC III, 111 c (143—144 p. Ch.)	1
335.	RIC II, 155	1	412.	RIC III, 118 (144 p. Ch.)	1
336.	RIC II, 156	1	413.	RIC III, 130 c (145—147 p. Ch.)	1
337—339.	RIC II, 160	3	414—416.	RIC III, 136 c (post 145 p. Ch.)	3
340.	RIC II, 161	1	417.	RIC III, 129 c (post 145 p. Ch.)	1
341—342.	RIC II, 162	2	418—419.	RIC III, 129 c (post 145—161 p. Ch.)	2
343—345.	RIC II, 169 (125—128 p. Ch.)	3	420.	RIC III, 155 x	1
345—348.	RIC II, 170	3	421—423.	RIC III, 162 (147—148 p. Ch.)	3
349—352.	RIC II, 172	4	424.	RIC III, 167	1
353.	RIC II, 173	1	425.	RIC III, 168 (148 p. Ch.)	1
354.	RIC II, 174	1	426—428.	RIC III, 175 (148—149 p. Ch.)	3
355—357.	RIC II, 175	3	429.	RIC III, 177 (149—150 p. Ch.)	1
358—360.	RIC II, 176	3	430.	RIC III, 183	1
361.	RIC II, 178	1	431.	RIC III, 187	1
362—363.	RIC II, 181	2	432—434.	RIC III, 188	3
364—367.	RIC II, 183	4	435.	RIC III, 193 c (150—151 p. Ch.)	1
368.	RIC II, 184	1	436.	RIC III, 205 (151—152 p. Ch.)	1
369.	RIC II, 206 a (132—134 p. Ch.)	1	437.	RIC III, 218 a (152—153 p. Ch.)	1
370.	RIC II, 206 b	1	438.	RIC III, 221	1
371.	RIC II, 208	1	439.	RIC III, 229 (152—153 p. Ch.) Var.	1
372.	RIC II, 211	1		Rv. Antinous	1
373.	RIC II, 220	1	440—441.	RIC III, 230 (153—154 p. Ch.)	2
374.	RIC II, 226 (134—138 p. Ch.)	1	442.	RIC III, 232	1
375.	RIC II, 229	1	443.	RIC III, 238 (154—155 p. Ch.)	1
376.	RIC II, 230 a	1	444.	RIC III, 251 (155—156 p. Ch.)	1
377.	RIC II, 230 a (134—138 p. Ch.). Desigur că, moneda fiind deteriorată pe Rv., primul editor nu a sesizat firul de mac din <i>modius</i> , confundându-l cu un spic	1	445.	RIC III, 298 (159—160 p. Ch.)	1
			446—447.	RIC III, 310	2

Antoninus Pius și Marcus Aurelius
(caesar)

448—449.	RIC III, 415 a (140 p. Ch.)	2
450—452.	RIC III, 415 c "	3
453.	RIC III, 415 x "	1
454—455.	RIC III, 417 c "	2

Antoninus Pius : Diva Faustina
senior

456.	RIC III, 343 a (141—161 p. Ch.)	1
457—460.	RIC III, 344 a "	4
461.	RIC III, 346 a "	1
462.	RIC III, 348 a "	1
463—464.	RIC III, 351 a "	2
465—468.	RIC III, 358 a "	4
469—472.	RIC III, 356 a "	4
473.	RIC III, 361 a (141—161 p. Ch.)	1
474.	RIC III, 362 a (141—161 p. Ch.) Var.	
	Rv. : poartă un sceptru	1
475—476.	RIC III, 366 a (141—161 p. Ch.)	2
477.	RIC III, 377 a "	1
478.	RIC III, 378 a "	1
479.	RIC III, 381 a "	1
480.	RIC III, 384 a "	1
481.	RIC III, 391 a "	1
482.	RIC III, 394 a "	1
483.	RIC III, 400 a "	1

Antoninus Pius : Marcus Aurelius
(caesar)

484—486.	RIC III, 424 a (140—144 p. Ch.)	3
487—489.	RIC III, 429 a (145—146 p. Ch.)	3
490.	RIC III, 438 a (148 p. Ch.)	1
491—492.	RIC III, 444 (149 p. Ch.)	2
493—495.	RIC III, 446 (149 p. Ch.)	3
496.	RIC III, 448 "	1
497.	RIC III, 456 a (152 p. Ch.)	1
498.	RIC III, 463 a (155 p. Ch.)	1
499.	RIC III, 476 (157—158 p. Ch.)	1

Antoninus Pius : Faustina iunior

500.	RIC III, 496 (146—161 p. Ch.)	1
501.	RIC III, 502 a "	1
502.	RIC III, 506 a "	1
503.	RIC III, 507 a "	1
504.	RIC III, 517 a "	1

Marcus Aurelius

505.	RIC III, 22 (161 p. Ch.)	1
506.	RIC III, 36 (162 p. Ch.)	1
507—508.	RIC III, 50 (162 p. Ch.)	2
509.	RIC III, 59 (163 p. Ch.)	1
510.	RIC III, 105 (164 p. Ch.)	1
511.	RIC III, 125 (165 p. Ch.)	1
512.	RIC III, 142 "	1
513.	RIC III, 146 (166 p. Ch.)	1
514.	RIC III, 148 "	1
515.	RIC III, 149 "	1
516.	RIC III, 151 "	1
517.	RIC III, 155 "	1
518—520.	RIC III, 159 "	3

521—522.	RIC III, 163	2
523—526.	RIC III, 170 (167 p. Ch.)	4
527—528.	RIC III, 171	3
529—533.	RIC III, 185 (168 p. Ch.)	4
534.	RIC III, 191	1
535.	RIC III, 203 (169 p. Ch.)	1
536.	RIC III, 206	1
537.	RIC III, 216 (170 p. Ch.)	1
538.	RIC III, 225	1
539.	RIC III, 226	1
540.	RIC III, 261 (172 p. Ch.)	1
541.	RIC III, 287 (174 p. Ch.)	1
542.	RIC III, 306	1
543.	RIC III, 310 (175 p. Ch.)	1
544.	RIC III, 316	1
545.	RIC III, 339 (176 p. Ch.)	1
546.	RIC III, 356	1
547.	RIC III, 363 (177 p. Ch.)	1
548—549.	RIC III, 369	2
550.	RIC III, 373	1
551—553.	RIC III, 374 (177 p. Ch.)	3
554—556.	RIC III, 377	3
557—558.	RIC III, 378	2
559.	RIC III, 402 (179 p. Ch.)	1
560.	RIC III, 409 (180 p. Ch.)	1

M. Aurelius : Divus Antoninus

561—562.	RIC III, 429 (161—180 p. Ch.)	2
563—565.	RIC III, 430	3
566—567.	RIC III, 436	2

M. Aurelius : Lucius Verus

568.	RIC III, 444 (161 p. Ch.)	1
569.	RIC III, 463	1
570.	RIC III, 537 (165 p. Ch.)	1
571—572.	RIC III, 548 (166 p. Ch.)	2
573—574.	RIC III, 561	2
575.	RIC III, 576 (167 p. Ch.)	1
576.	RIC III, 590 (168 p. Ch.)	1

M. Aurelius : Divus Verus

577.	RIC III, 596 a (169—180 p. Ch.)	1
578.	RIC III, 596 b "	1

M. Aurelius : Commodus (caesar)

579.	RIC III, 611 (175 p. Ch.)	1
580.	RIC III, 636 (177 p. Ch.)	1
581.	RIC III, 643	1
582.	RIC III, 649 (178 p. Ch.)	1
583.	RIC III, 651 (177—178 p. Ch.)	1

M. Aurelius : Faustina iunior

584.	RIC III, 676 (161—176 p. Ch.)	1
585—589.	RIC II, 677	5
590—591.	RIC III, 688 (161—176 p. Ch.)	2
592.	RIC III, 695	1
593.	RIC III, 712	1

M. Aurelius : Lucilla

594.	RIC III, 758 (161—169 p. Ch.)	1
------	-------------------------------	---

595—596.	RIC III, 759	"	2
597.	RIC III, 773	"	1
598.	RIC III, 775	"	1
599.	RIC III, 784	"	1
600—601.	RIC III, 786	"	2
602.	RIC III, 788	"	1
603.	RIC III, 791	"	1

Commodus

604.	RIC III, 2 e (180 p. Ch.)	1
605.	RIC III, 19 a (181 p. Ch.)	1
606.	RIC III, 112 a (185 p. Ch.)	1

Commodus : Divus Aurelius

607.	RIC III, 268 (post 180—192 p. Ch.)	1
608.	RIC III, 272	1

Commodus : Crispina

609.	RIC III, 279, B (a) (180—182 p. Ch.)	1
610.	RIC III, 283, B (a)	1

LYCIA. *Drahmă*

611.	Traianus Av.: AYT KAIC NEP TRAIANOC CEB TEPM Cap laureat dreapta. Rv.: ΔΗΜ ΕΕ ΨΙΑΤ Β Două lire, între ele un glob cu o acvilă ce se înalță spre stânga. Atelier neprecizat (98 p. Ch.). Necunoscută de Mionnet. B. Head, <i>Historia numorum</i> ² , Ox- ford, 1911, p. 694.	1
------	---	---

AMISVS. *Drahmă*

612.	Hadrianus Av.: ...TPA AΔPIANOC CEB ΠΙΠΥΠΠ Cap laureat dreapta. Rv.: AMICOY EΛEYΘEPAC ETOYC PEE Antinous înfățișat ca Mercurius, nud stând spre stânga, privind spre un <i>oculus</i> și ținând un caduceu. Atelier: Amisus (133 p. Ch.). Mionnet, Suppl. IV, 141; Cf. B. Head, <i>Historia Numorum</i> ² , Oxford, 1911, p. 497.	1
------	---	---

ANEXA 2. Compoziția tezaurului monetar Apulum I după cele două determinări.

Nr. crt.	Împăratul	Determi- narea lui Finală (1872) (nr. piese)	Determi- narea nouă (1993) (nr. piese)
1	Nero	2	2
2	Galba	2	2
3	Otho	1	1
4	Vespasianus	46	51

5	Titus	9	10
6	Domitianus	36	28
7	Nerva	3	3
8	Traianus	176	176
9	Hadrianus	120	127
10	Antoninus Pius	85	106
11	Marcus Aurelius	108	99
12	Commodus	10	7

ANEXA 3. Tezaurul monetar de la Apulum I :
compoziția pe emitenți.

Nr. crt.	Emitent	Nr. piese	
		denari	drahme
1	Nero	2	
2	Galba	2	
3	Otho	1	
4	Vespasianus	43	
5	Titus (caesar)	3	
6	Domitianus (caesar)	5	
7	Titus	5	
8	Domitianus (caesar)	3	
9	Julia	1	
10	Divus Vespasianus	1	
11	Domitianus	28	
12	Nerva	3	
13	Traianus	175	1
14	Hadrianus	120	1
15	Sabina	5	
16	Titus Aelius Antoninus	1	
17	Antoninus Pius	49	
18	Antoninus Pius și Marcus Aurelius	8	
19	Diva Faustina Senior	28	
20	Marcus Aurelius (caesar)	16	
21	Faustina Iunior	5	
22	Marcus Aurelius	56	
23	Divus Antoninus	7	
24	Lucius Verus	9	
25	Divus Verus	2	
26	Commodus (caesar)	5	
27	Faustina Iunior	10	
28	Lucilla	10	
29	Commodus	3	
30	Divus Aurelius	2	
31	Crispina	2	

TOTAL 1 610 2

TOTAL 2 612

ANEXA 4. Tezaurul monetar Apulum I : structura pe emitenții principali.

Nr. crt.	Emitent	Anii de domnie	Nr. piese	Coef. intrări/an	% coef.
1	2	3	4	5	6
1	Nero	54—68	2	0,13	0,33
2	Galba	68	2	2	5,21
3	Otho	69	1	1	2,60
4	Vespașianus	69—79	51	4,63	12,07
5	Titus	79—81	10	3,33	8,68
6	Domitianus	81—96	28	1,75	4,56
7	Nerva	96—98	3	1	2,60
8	Traianus	98—117	176	8,80	22,94
9	Hadrianus	117—138	127	5,77	15,04
10	Antoninus Pius	138—161	106	4,41	11,49
11	Marcus Aurelius	161—180	99	4,95	12,90
12	Commodus	181—192	7	0,58	1,51
TOTAL			612	38,35	99,93

ANEXA 5. Tezaurile monetare Apulum I, Butăiești, Drăghiceni I : tabel comparativ.

Nr. crt.	Emitent	Apulum I		Butăiești		Drăghiceni I	
		coef. intr./an	% coef.	coef. intr./an	% coef.	coef. intr./an	% coef.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Nero	0,13	0,33	0,33	1,89	0,33	0,90
2	Galba	2	5,21	—	—	2	5,50
3	Otho	1	2,60	2	11,46	1	2,75
4	Vespașianus	4,63	12,07	1,09	6,25	6,81	18,75
5	Titus	3,33	8,68	2,33	13,36	2,33	6,41
6	Domitianus	1,75	4,56	0,31	1,77	1,43	3,93
7	Nerva	1	2,60	2,33	13,36	1,33	3,66
8	Traianus	8,8	22,94	1,05	6,02	2,15	5,91
9	Hadrianus	5,77	15,04	0,90	5,16	3,09	8,50
10	Antoninus Pius	4,41	11,49	1,25	7,16	4,87	13,40
11	Marcus Aurelius	4,95	12,90	2,35	13,47	4,90	13,49
12	Commodus	0,58	1,51	0,50	2,86	0,08	0,22
TOTAL		38,35	99,93	17,44	99,95	36,32	99,92

THE ROMAN IMPERIAL COIN HOARD ABULUM I REVISED

(ABSTRACT)

We have tried to make a new study, by modern methods, of the Apulum I coin hoard which has been disappeared today. This hoard was found in 1867 at Alba Iulia, in the ruins of the palace Transylvania's prince — in the South-West corner of the fortress of the XIII legion Gemina, the Romano-Catholic Bishopric residence today.

The hoard was found in a lidded jar and from the amount of 700 imperial Roman co-

ins there were recovered and examined a number of 612 coins (610 imperial Roman denarii and 2 drachmas). It was studied by Henrik Fináry, in 1872, who published its catalogue, but due to the scientific lev. of the time he didn't give an interpretation to the hoard. At the same time he determinated only 598 coins from 612 (he used H. Cohen's catalogue, first edition, outdated today).

In the following years the coin hoard Apulum I didn't raise the researchers interest too much, being rarely mentioned in different works (B. Mitrea, D. Protase, J. Winkler, M. Macrea).

The publication of a modern catalogue — RIC — allowed us to reexamine this hoard and to make a new catalogue where all the retrieved coins are determined.

In order to illustrate the context of hiding we made up charts of coins distribution. The material was chronologically organized; we have mentioned the average number of entries per year too and even the percentage of this coefficient entries. All distributions is to be found also in the annexed plottings.

butions is to be found also in the annexed plottings.

The hoard seems to have been hidden little after 185 A. D., when the latest coin of it is dated. We tried to find analogies with the other contemporary coin hoards discovered in Dacia (Butăiești, Drăghiceni I, Dumbrăvioara, Poiana Sărată and Lujerdiu) using the same criteria. From the analysis data we could draw hidden in Commodus' time and not later. It accumulates the conclusion that the coin hoard Apulum I, was relative fast, of two generations long, beginning in the Trajan's reign. It doesn't belong to any known line of related discoveries in the Roman camp administration and its hiding is due only to personal reasons.

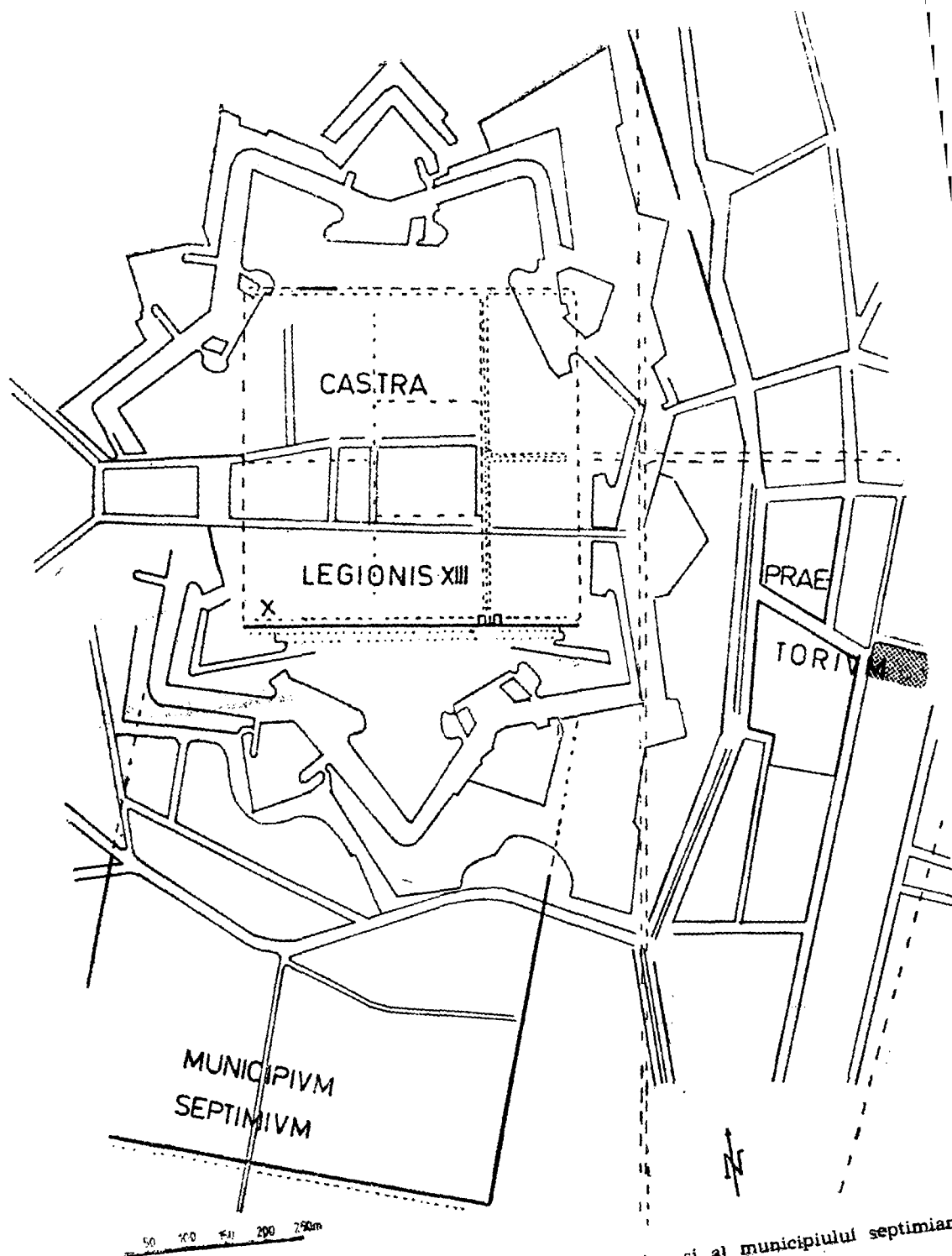

Fig. 1 — Planul castrului legiunii a XIII-a Gemina și al municipiului septimian cu locul de descoperire a tezaurului (X).

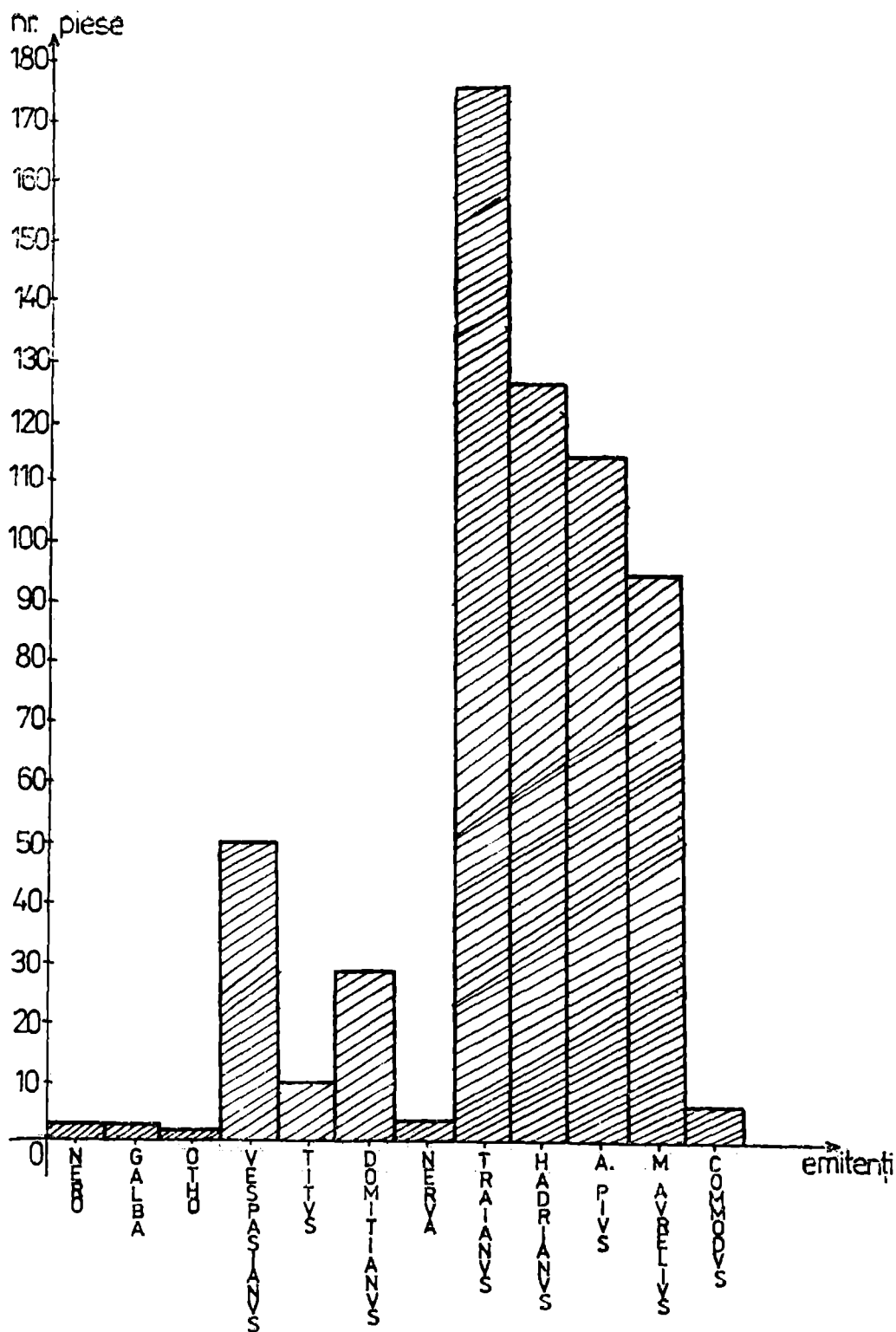

Fig. 2 — Histograma tezaurului Apulum I.

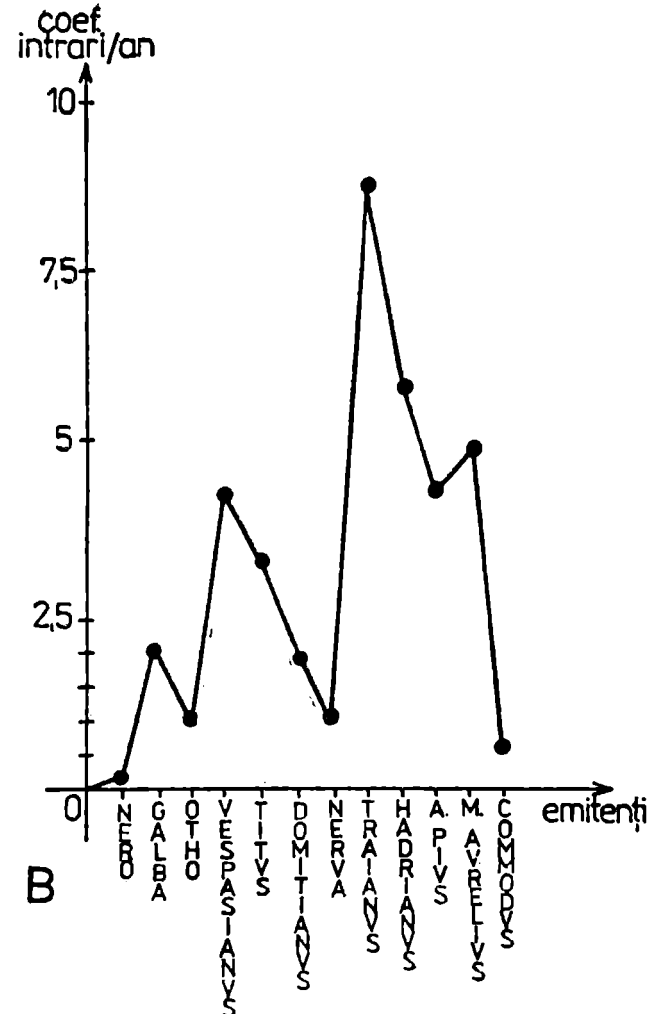
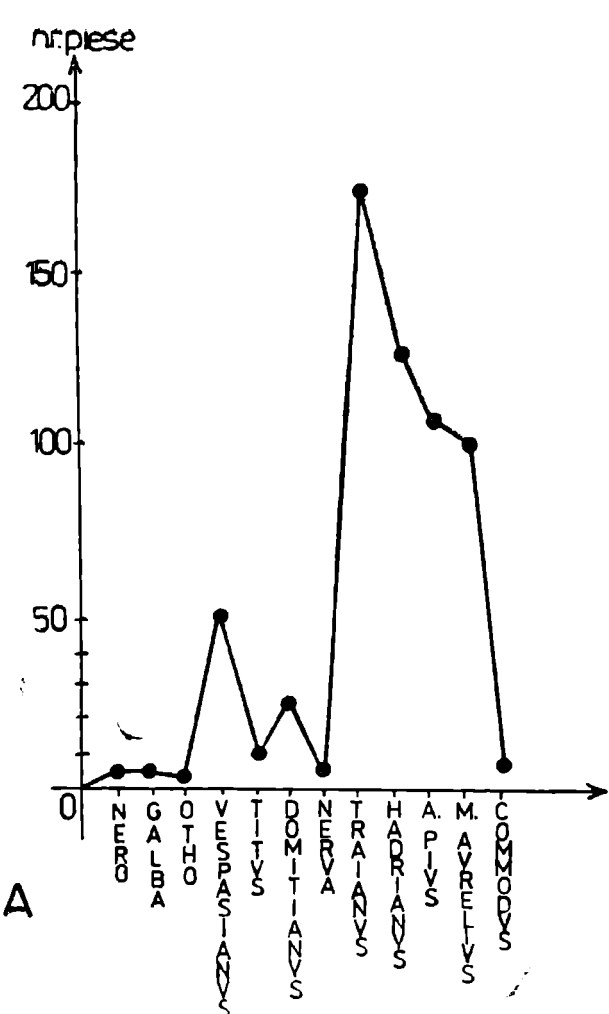

Fig. 3 — Reprezentarea grafică a compoziției efective (A) și a coeficientului intrării